

Szentkirályi Zsigmond (1804-1870) bányamérnök emlékezete

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA történész-levéltáros (Budapest)

200 éve született Szentkirályi Zsigmond, a XIX. századi erdélyi bányászat egyik legmeghatározóbb egyénisége, a kiváló bányajogász, a magyar nyelvű bányászati szakírás úttörője.

Szentkirályi Zsigmond 1804. május 14-én látta meg a napvilágot Kolozsváron, Komjászegi Szentkirályi Mihály és Radnótfáy Nagy Mária gyermekeként. Édesapja nagyműveltségű, tekintélyes városi tanács-tag, táblabíró és országgyűlési követ volt.

Szentkirályi az alsóbb, majd a középiskolai osztályokat, valamint a jogot a kolozsvári királyi líceumban végezte, ezt követően 1821. szeptember 3-án, mint írnok a királyi főkormányshély szolgálatába lépett Kolozsváron. 1826-ban áthelyeztette magát Nagyszebenbe, az erdélyi kincstár központjába, bányagyakoroknak. 1827-ben beiratkozott az európai hírű selmeci akadémiára, melyet 1829-ben végzett el kitűnő eredménnyel.

Bányamérnöki tanulmányai befejezése után az Erdélyi Érchegeységbe, Zalatnára került, ahol 1831. augusztus 31-én az ottani bányatörvényszék ülnökévé nevezték ki, mely állását 1846-ig töltötte be. Zalatna, az erdélyi bányászat központja, ez idő tájt élte virágkorát, jelentős fejlődésnek indult a bányászat és kohászat, melynek során Zalatna számos újítás, reform kiindulópontja lett. Szentkirályi olyan nagyszerű tudós-bányászokkal dolgozhatott itt együtt, mint pl. Bartha Gyula, Bölöni Mikó Samu, Császár Zsigmond, Debreczeni Márton, Nemes János vagy Reinbold Antal. Nemcsak a tudományos, a társadalmi élet is pezsgő volt; 1838-ban a városban magyar kaszinó (olvasótársaság) alakult, keretében hírlapokat, folyóiratokat járattak, és könyvtárat létesítettek. Szentkirályi alapítója és tevékeny tagja lett e kaszinónak, csakúgy, mint a szintén 1838-ban alapított hangászati egyesületnek.

Szentkirályi Zsigmond ezekben az években írta azon legfontosabb műveit, melyekkel alkotó részese lett Magyarországnak és főként Erdély reformkorszakának. *Az erdélyi bányászat ismertetése*, c. fő művét valamikor 1838-ban kezdte írni, és az előszó végén szereplő dátum szerint 1839 decemberében fejezhette be, de az végül csak 1841-ben jelent meg Kolozsváron. Jelentősége tartalmán túl abban állt, hogy ez volt az első magyar nyelven megjelent bányászati munka és az egyik első közgazdasági témájú kötet Magyarországon. A tudományos jellegű Szentkirályi jegyzetekkel, adatai lelőhelyeinek feltűntetésével, valamint magyarázó megjegyzésekkel segítette művének jobb megérthetőségét. Ez a tudományos munkák tekintetében a XIX. század első, sőt második felében sem volt még egyértelmű és szigorú

követelmény és főként nem általános gyakorlat. Emellett jellemző, hogy mondandója alátámasztására példákat és párhuzamokat hoz, elsősorban a nyugati világ országainak gazdaságából, mindenekelőtt az iparilag legfejlettebb Angliából és Amerikából (USA).

*Szentkirályi Zsigmond
1804-1870*

Célja e munkájával, miképpen az előszóban írja, egyrészt az volt, hogy az erdélyi bányászatot azokkal is megismertesse, akik azt még „a maga valóságában” nem ismerték, másrészt pedig a döntéshozók figyelmét szerette volna felhívni vele „néhány tenivalók iránt”. (Könyvét tehát korántsem csupán udvariasságból ajánlotta hg. Lobkovitz Ágostonnak, az udvari kincstár elnökének.) A kétkötetesre tervezett munkának végül is csak az első kötete jelent meg, mely az erdélyi bányászatot nemzetgazdasági szempontból mutatta be. *Az erdélyi bányászat köz- és magánjogi ismertetése* címet viselő második kötet töredékes maradt és nem került kiadásra.

Szentkirályi műve első, rövidebb részében (az első három szakaszban) általános közgazdasági alapeszméiről ír, melyeket aztán a második részben az erdélyi bányászatra alkalmaz (miközben terjedelmes statisztikai adatsorokkal mutatja be annak állapotát). Bevezetőjében megadja e gazdasági eszmék néhány forrását: „Azokban, miket nemzetgazdasági előfigyelmeztetés gyanánt beszöttem, kevés eltéréssel gróf Sodent követém, – a bányászat nemzetgazdasági hasznainak fejtegetési módjában pedig némi részben Deliust és Weissenbachot.” Ezen kívül, miként már Jakab Elek megállapította, gróf Széchenyi István nagy

művei (a Hitel, a Világ és a Stadium) is jelentős hatással voltak Szentkirályi közgazdasági gondolkodására. Megtalálható, pl. a Széchenyi-féle *kiművelt emberfő* eszméje, amikor azt írja rögtön munkája elején, hogy „értelmi kifejlődés s pallérozottság” kell a vagyoni gyarapodás elérésére. Szentkirályi a szükséges tudás, a szakértelem megszerzése mellé állítja még a szorgalmat, és persze az állam és benne az egyén szabadságát és függetlenségét, mint azon kellékeket, melyekben „központosul a nemzetek anyagi s szellemi ereje”. Hangsúlyozza, hogy az anyagi és szellemi erők „kifejlését” megfelelő törvényhozással kell előmozdítani. Szentkirályi elveti azt a gazdaságpolitikát, amely egyszerűen az állami kincstár megtöltésén alapul, ezt a XVI-XVII. századi Spanyolország és Portugália példájával támasztja alá. Ugyanakkor szükségesnek tartja a bányászat és kohászat területén (is) az állami beavatkozás („*státus beavatkozás*”) általános és kimódolt rendszerét, melynek ellenőrző és ösztönző, tehát segítő (indirekt és nem direkt irányító) szerepet szánt a magánbányászatokkal szemben. A technikai fejlődésben jelentős eredménnyel járhatna ez a rendszer, de pl. megkerülhetetlen a „*státus beavatkozás*” a rablóművelés elleni fellépés esetében is. Úgy gondolta továbbá, hogy a gazdaság különböző ágazatai közötti bizonyos arányosság eredményezi „a nemzet anyagi erejének” növekedését. Gazdasági gondolkodásában alapelv a közteherviselés, egyúttal a haszonból való közös részesülés. A magánbirtok mellett érvel: az ember termeszto ereje saját birtokán mutatkozik meg a legjobban, ami magából az emberi természetből következik, amiért is a földet minél több személy között kell felosztani, de figyelve arra, hogy „igen nagy eldarabolása” ne történjék meg.

Szentkirályi kötetének második részében ez utóbbi eszmét a bányászatra alkalmazva, javasolja a föld szabad tételét, a bányai parnak a regalitás viszonyából törvény által, a földesúri függés alól örökváltság útján való „kiszabadítását”. Indítványozza a földesúri hatalom alól (majdan) felszabaduló és bizonyos népességszámot elérő bányász helységek szabad városi státuszba emelését, továbbá Déva és Zalatna városoknak az országgyűlésben külön, és általában a *bányász érdekeknek a törvényhozásban szakemberek általi nagyobb mérvű, erőteljesebb képviselését*. Megoldandó feladatnak tekinti a bányászati köz- és magánviszonyok végleges törvényi rendezését, a bányatörvényhatóság a polgáritól való teljes elkülönítését, a bányarendőrség létrehozását.

Véleménye szerint nagyobb hangsúlyt kell helyezni az „alsóbrendű bányatisztek” oktatására: az 1835-ben megnyílt nagyági aknásziskola mellett még egy középszintű bányásziskolára, valamint a szegények tanulásának megkönnyítésére további nagyszámú ösztöndíj alapítására volna szükség. (Bányászati tanintézmények felállítására példaként Oroszországot említi,

ahol az Urálban 20 évvel korábban számos bányásziskolát hoztak létre.) De Szentkirályi felhívja a figyelmet arra is, hogy az alapképzésen túl gondot kell fordítani a magasabb fokú és folyamatos továbbképzésre, amit – Széchenyi után szabadon – bányászati kaszinók létesítésével lehetne elérni. Mint írja, a bányászati akadémiák csak „előkészületül” szolgálnak és az ott szerzett ismeretek tulajdonképpen csak „az élet gyakorlati játékszínén magasztosulnak valódi tudománnyá”. A bányász kaszinók sürgős létesítését szerinte az indokolja, hogy a selmeczi bányászakadémia távol esik Erdélytől, és így nem szolgálhatja az „önművelés” és tudományos munka célját, márpedig a legkitűnőbb „elméleti sikerek” is rövid idő alatt veszendőbe mennek, ha az ismeretek gyarapítását szolgáló segédforrások hiányoznak. Négy pontban fogalmazza meg a bányászati kaszinók feladatát: 1. Folyamatos figyelése a külföldi és hazai publikált „jelesb elmeszüleményeknek, észrevételeknek, s felfedezéseknek”; 2. A közre nem bocsátott kísérletek és találmányok feltárása; 3. A bányászban dolgozók és az iránt érdeklődők összejövele „gondolatcsere, viták s tanácsadás és vevés” céljából; 4. Az ezen az utakon szerzett adatok és tudnivalók időszaki megjelentetése. Szentkirályi szerint az első a szakkönyvek és – folyóiratok beszerzésével, a második bel- és külföldi levelezéssel, a harmadik egy egyesület létrehozásával, a negyedik folyóiratok kiadásával érhető el. Mindezt egy központi bányászati kaszinó keretében lehetne megvalósítani (elkezdeni), melyet az erdélyi bányászat központjában, Zalatnán kellene létrehozni, a már létező, és fentebb említett zalatnai olvasótársaság hathatós segítségével, célirányos tevékenységével. – A nép tudásvágyának felébresztését a „népszerű” oktatás keretében, a középfokú és felsőfokú bányász képzést, valamint a folyamatos ön- ill. továbbképzést nemzetgazdasági vetületében tárgyalta és tartotta döntő fontosságúnak annak fejlődése szempontjából.

Szentkirályi munkájában leszögezi azt is, hogy bár a gépesítés miatt nőtt a munkanélküliség, a technika tökéletesebbé válása így is „a nemzeti-gazdaság kívánatjával igen is megegyezőleg multhatatlan.” (Ezt Hume Angliára vonatkozó statisztikai számításaival támasztja alá.) A növekedő népességszám szerinte leginkább „a gyárok eröművi tökélyesbülésének” (*a gépesítésnek – a szerk.*) köszönhető. Tehát a nemzetgazdaság érdeke és egyben a közjóé, hogy az „eröművi” alkalmazásban az erdélyi bányászat is lépjen előre, a brit és amerikai példák nyomában.

Bár számos gazdasági gondolkodó gyakorolt hatást gondolatvilágára, – miként jeles bányatörténészünk, Faller Jenő megjegyzi – azokat ő a hazai bányászatra vonatkoztatva „addig soha nem hallott elgondolásaival teljesen egyedülálló a maga nemében”. Szentkirályi e konkrét alkalmazásban mindenképpen újszerű és saját korát jóval megelőző elgondolásai és célkitűzései közé

tartozik pl., hogy már az 1830-as évek végén kimondja a kollektív szerződések kötésének szükségességét: „a bányamunkások és bányatulajdonosok közötti viszonyoknak jövőben nem gazdasági hatalmúnak, hanem szerződési jellegűnek kell lenni.” Továbbá kívánatosnak tartja a tapasztalatcsere bevezetését, gyakori üzemi értekezletek tartását, üzemek szervezését, „vegytani ércfeldolgozó és kohókísérleti segédintézetek” felállítását, a kísérletek és találmányok publikálását.

A műszaki fejlesztés vonalán mintabányák („*must-rabányák*”) létesítését indítványozza, hogy azok kor- és mintaszerű berendezésében „a haladó technikai tökélyesedés szellemében” nemcsak a bányatechnikusok, hanem az egyszerű „bérmunkások” is megtalálják a bányászat legújabb technikai vívmányait, munka- és eljárás módjait. A mintabányákon kívül a szétszórt bányauzemeknek nagy, központos altárók („istolyok”) útján való egyesítését, valamint az égető energiakérdés erőművekkel, pl. magasan telepített, hegyi tavakban tárolt erővízzel való megoldását tekinti a honi bányászat sürgős feladatának.

Nemzetgazdasági szempontból vizsgálva több oldalt szentel Szentkirályi a jó úthálózat szükségességének taglalására. „Jól épített s jól fenntartott utak nélkül, a bányász helységeknél egymást közt, s körülvidékekkel közlekedése egyáltalában terhelhető, az év némely szakjaiban pedig csaknem lehetetlenné válik.” Az utak „rosszasága” miatt a termelés összességében költségesebbé válik. Véleménye szerint az útépítéshez és –karbantartáshoz „mind azok járuljanak, kik abból hasznot húznak.” Tehát az eddigi gyakorlat szemből ne robottal építsék az utakat, hanem az egyes útszakaszokat közösenként osszák fel, és ezután ők építsék és tartsák karban. Mindezen munkákat pedig a tartományi és a kincstári pénztár fizesse.

Szentkirályi a bányászat fontosságáról értekezve – mintegy konklúzióként – megállapítja, hogy „a nemzetgazdaságon kívül egy neme sincs a szorgalomnak hazánkban, melly többeknek adna közelebbi és távolabbi keresetforrást, mint a bányászat”, valamint „a bányászati szorgalomtól kívül felesleg a szorgalom más nemei hazánkban csak igen kevés részben termesztenek”.

Másik meghatározó műve, *erdélyi bányászkalendáriuma*, először 1844-ben jelent meg (szintén magyar nyelven). Az első évfolyamot még kettő követte. 1846-os harmadik évfolyamát *Erdélyi Bányász Almanach* címen adta ki. 1845 januárjában, mikor gróf Széchenyi Istvánnak, mint a Magyar Tudós Társaság másodelnökének megküldte a kalendárium első két évfolyamát, Szentkirályi a következőképpen fogalmazta meg e sorozatának a célját: „a nyelv mellett magát, ezen honi bányászati iparügyet is előmozdítandó, eltökéltem magamban, évenként bányászati Almanachot adni ki magyar nyelven: melly naptárral s több

ily nemű tudnivalókkal összekötve a bányászati köznépet előtérbe hozva is kapóssá válna, – de a mellett egy felől azon sajátos szerkezet, mellyben honunk bányászati ipara mozog, annak fény és árnyékoldalait, s az illető felsőségi szabályozásokat is időnként felfedezze s köztudomásra juttassa, – a honi bányászati ipar statistikájához adatokat szolgáltatson, – a bányászati birtok-változások kimutatását időről időre adja, – de egyszersmind bányászati vállalatunkat a nembányászattal is megismertesse, – más felől tudassa legalább csak kijelölésekben mind azt, mi ezen iparágat illetőleg akár szoros tudományi akár gyakorlati tekintetben, új és követésre méltó Európáig időről időre történik, – így a bányászati köznépet kívül egyéb állapotunknak is hasznos kézi könyvül szolgáljon.”

A kalendárium három részből állt. Az első részben maga az aktuális évi naptár szerepelt, kiegészítve azt az erdélyi törvénykezési szakaszok illetve a törvényszünetek időpontjainak megjelölésével. A „mérték s pénzügyi tudnivalók” között Szentkirályi közölte a mértéktárat (amit a *Házisegédből* vett át), a fontosabb pénznemeket, azaz az aktuális valutaárfolyamokat és a kamattáblát. Ez az ő idejében jelentős tettek számított. Például közzétette az arany-ezüst beváltás árszabályait, sok visszaélés útját vágva el. Ezekon kívül az ismeretterjesztő bányászkalauzban iskolaügyi statisztika is olvasható volt (Szemere Bertalan *Utazás külföldön* c. munkájából átvéve), valamint mesék és versek, mint az egyéb kalendáriumokban általában. A bányászkalendárium második részét a tisztai társaság képezte, benne a teljes erdélyi közigazgatás tisztviselő karával, természetesen a kincstári illetve a bányászati igazgatás, úgymint a Cs. K. Udvari Pénz- és Bányászati Kincstár, a K. Hazai Kincstár tanács és a Bányászati Feltörvényszék tisztségviselőinek részletes felsorolásával. A harmadik, *Bánya és kohászati ipart, jog- s igazgatási ügyet érdeklő ismeretek és tudnivalók tára* címet viselő részben tudhatták meg az olvasók az érc-termelés vagy éppen a bányász személyzet statisztikai adatait, a bányászatra vonatkozó törvényeket, rendeleteket, értesülhettek többek közt a bányabirtokosági változásokról, a legújabb kísérletekről és találmányokról, valamint a legfrissebb nemzetközi és hazai szakirodalomról. Ebben a részben hívta fel Szentkirályi a figyelmet a bányai iparból származó betegségekre, megismertette olvasóival e betegségek gyógy módjait is.

Művei a tudományos életben nagy figyelmet és elismerést váltottak ki. A legnagyobb elismerés kétségkívül az volt, hogy 1845. november 22-i ülésén az Akadémia a törvénnytudományi osztály ajánlatára „tetemes szótöbbséggel” Szentkirályit levelező tagjává választotta (a volt selmeci diákok közül elsőként). Akadémiai székfoglalóját *A bányászati regalitásról* címmel tartotta meg. Munkássága elismerésül a Magyar Királyi Természettudományi Társ-

saság 1844. október 8-án rendes tagjává választotta, Hunyad megye pedig már korábban abban a megtiszteltetésben részesítette, hogy táblabírájává nevezte ki.

Szentkirályi Zsigmond zalatnai működése alatt, pontosabban 1841-ben részt vett egy német-magyar bányászati szótár előkészítésében. A Magyar Tudós Társaság elnöke, gróf Teleki József 1841. július 2-án írt levelében fölkérte gróf Nádasdy Ferenc kincstári elnököt, hogy a bányászati szaknyelv megmagyarosításában támogassa a Társaságot. Nádasdy ezt követően az Erdélyben használatos szakszavak és kifejezések összegyűjtését kérve levelet intézett az e tárgyban jártas bányatisztekhez, így Szentkirályihoz is, aki a Szógyűjteményt 1841. október elején személyesen adta be az elnöknek. Nádasdy végül a kincstárhoz beérkező szógyűjtemények megvizsgálásával és összeszerkesztésével Debreczeni Márton kincstári tanácsost bízta meg. Debreczeni 1842-ben három szótárszerkesztményt is készített. Az egyik *Bányászati műszótár* címet viselő töredékesen (ld. A-T) fennmaradt német-magyar szakszótárban rubrikákra osztva szerepelnek az egyes szógyűjtemények. Ebből kiderül, hogy a legnagyobb gyűjtést Szentkirályi Zsigmond végezte.

Szentkirályi Zalatnán 1835-ben alapított családot. Ujvári Jozefát vette el feleségül, akitől négy gyermeke született, akik közül az első kettő még kisgyermek korában meghalt. Első feleségét 1846-ban veszítette el. Ugyanezen esztendőben helyezték át Szentkirályit a Krassó megyei Moldvabányára, ahol bányamester és bányatörvényszéki elnökhelyettes lett. Itt 1847-ben újra megházasodott: nőül vette Hoffman Ádám bányabirtokos Amália nevű leányát. E házasságból kilenc gyermeke született, akik közül az első három korán meghalt.

Szentkirályiról, az emberről az őt személyesen ismerő életrajzíró a következő képet nyújtja: „Mint ember, művelt, őszinte; társalgása, modora megnyerő, ismerete sok, fölfogása gyors, ítélete határozott; ha elnévéleménye volt előadásában kimélő, önvédelmében bátor és önmérséklő. Irodalmilag művelt alakban fejezte ki gondolatait a legközönségesebb vitakérdésekben is, a mi sokak felett előnyt adott neki. Logikája s az ellenérvek ügyes visszaverése egy hosszas élet tapasztalatai által gyakorlott elmés észjárásról tett tanubizonyosságot.”

Az 1848-49-es szabadságharcban más-más állomáshelyeken, de tovább viselte hivatalát, mindvégig kiállt a magyar kormányzat mellett. 1848. április 8-án Moldvabányáról Oravicára helyezik, május 15-én már Pesten találjuk, a bányapolgárok Kossuth által összehívott értekezletén, mint a bányásági rézbányászat képviselőjét. Az értekezletnek, mely őt jegyzőjévé választotta, egyik legmeghatározóbb személyisége lett. E tanácskozás nyomán vetette papírra 1848 júliusában *Néhány törvényjavaslat a bányáipar ügyében* c. 50 olda-

las röpiratát, melyet 1849 májusában adott ki nyomtatásban. A pesti értekezletet követően oravicai munkáját már nem sokáig végezhetette, mert május 31-én Kossuth Lajos pénzügyminiszter újabb feladattal bízta meg, ti. a „Részek” visszacsatolásán munkálkodó országos bizottsághoz rendelte, hogy bányabiztosi minőségben ahhoz csatlakozva vizsgálja meg a körösbányai terület helyzetét, és biztosítsa a kincstári kezelés fennakadás nélküli működését. Szentkirályi 1848. július végéig maradt Körösbányán, majd miután a körösbányai bányagazgatóságot kivonták az oravicabányai igazgatóság fennhatósága alól, visszatérhetett állomáshelyére. December 25-ig dolgozhatott Oravicán, mint helyettes bányásági főbányanagy, amikor is az egész bányagazgatóság pénz- és levéltárával, valamint összes hadianyagával együtt menekülni kényszerült. Eltávozásáért Dezsán cs. kir. biztos 1849 januárjában állásából felfüggesztette, és fizetését beszüntette.

Szentkirályi szülővárosába, Kolozsvárra ment, ahol Csány László teljhatalmú országos biztos – az erdélyi kincstári ügyek rendezését segítő – Debreczeni Márton pénzügyminiszteri tanácsossal együtt maga mellé rendelte. Időközben azonban Dusчек Ferenc pénzügyi államtitkár Gränzenstein Gusztáv bányásági főbányagazgatót küldte Erdélybe a kincstári, illetve a bányászati ügyek rendezésére. Az így előállott helyzetben Csány ügy döntött, hogy a három említett személy választmányilag dolgozzon együtt. Ez a hármas bizottság aztán gyors munkát végzett, mert már 1849. április 20-án elkészült a Szentkirályi és Debreczeni által fogalmazott és aláírt rendezési terv (a munka kidolgozásában résztvevő Gränzenstein néhány nappal korábban Nagyváradra utazott). A rendezési tervet elkészültének napján Csány László kormánybiztos körrendeletben adta ki. Végrehajtását Szentkirályi és Debreczeni azonnal megkezdte. A kormány azonban helyesebbnek látta ezt a munkát egyetlen felelős személyre bízni, mely a megbízatást – miniszteri biztosi minőségben – Debreczeni Márton kapta meg. Szentkirályi Zsigmond a továbbiakban segédként vett részt az erdélyi kincstári, illetve bányarendezésben.

Világos után Szentkirályi visszatért állomáshelyére, Moldvabányára, állásából azonban felfüggesztették, és csak miután a temesvári cs. kir. haditörvényszék igazolta, foglalhatta el hivatali helyét feltételeesen, mint bányanagy, 1850 decemberében. 1854. július elsején a bányásági cs. kir. kapitányság ideiglenes vezetésével bízta meg, majd 1855-ben helyettes erdélyi bányakapitányvá neveztek ki, és még ebben az évben Zalatnára költözött. 1859. május 3-án erdélyi bányakapitányként bányatanácsosi rangot kapott. Visszatért tehát Zalatnára, ahol pályája első másfél évtizedét töltötte. Akkor Zalatna virágkorát élte, 1855-ben viszont az 1848 októberében elpusztított bányaközpont újjáépítése volt a feladat. A helyi bányászat újjászervezése során feltá-

masztotta a zalatnai kaszinót, számára alapszabályt készített és egészen nyugdíjba vonulásáig elnöke volt annak.

Az erdélyi bányászat újjászervezése mellett Szentkirályi Zsigmond az 1850-es és 60-as években komoly szerepet játszott az országos bányatörvények és rendeletek megalkotásában. Ott találhatjuk keze nyomát az 1854-es *osztrák bányajogi nyíltparancs*ban, mely Magyarországon és Erdélyben kötelező érvénnyel (bányatörvényként) került bevezetésre. E nyíltparancs erélyes végrehajtásáért a bécsi központi kormányzat abban az elismerésben részesítette, hogy e bányajogi rendelkezések általa készített végrehajtási utasítását a birodalom egész területén követendővé tette. Szentkirályi később részt vett az 1859-es *Bánya-alapszabályzat* kidolgozásában, csakúgy, mint az 1867-es revidált alapszabályzat előkészítésében. Ennek kapcsán a Kolozsvári Közlöny 1867. május 2-i számába írt rövid, *Az erdélyi bányaugyvról* c. cikkében ekképpen fogalmazta meg a (bánya)törvénykezésre vonatkozó *ars poeticáját*: „Bányatörvények hozatalában fő czél nemcsak a jelen, hanem a jövő is ...”.

Erre a második zalatnai időszakra esik, hogy a Bécsi Földtani Intézet az osztrák összbirodalom *ásványtűzanyagi* londoni kiállítása előmozdításáért 1862. május 12-én levelező tagjává választotta. Megbecsültségét jelezte az is, hogy az erdélyi udvari kancellár 1861 februárjában kinevezte őt az erdélyi országgyűlés előkészítése végett létrehozott ún. Negyvenstanács tagjává. Elismertségéről a már többször idézett Jakab Elek a következőket írja: „A hol hivatalos körökben vagy a sajtó terén a magyar s különösen az erdélyi bányászat ügyéről eszmecsere, vita és tervezés folyt vagy törvény által bármely irányban változtatás történjék, Szentkirályi az illetékes elhatározás tényénél 20 év alatt mindig ott volt, meghivatva a kormány, elküldve a bizalom vagy rábíratva saját ügyszertete által.”

Szentkirályi 1865. április 9-én ment nyugdíjba. A zalatnai hivatali kar „mint tisztelt és szeretett főnökétől, a ki a szorgalomban példát adott, a hivatal nehéz teendői közt mint világító szövétnék, bölcsességgel vezetett, örök tiszteletök felőli őszinte biztosítása kifejezésével” búcsúzott el tőle. Zalatnáról visszatért szülővárosába, Kolozsvárra, ahol élete utolsó éveit töltötte, továbbra is tevékenyen. 1865 végén és 1866 elején például cikksorozatot írt X.Y. álnév alatt, *Vázlatok életbevágó társadalmi bajainkról s azok orvoslásáról címmel**. A társadalom problémáinak megoldására fegékony Szentkirályit Kolozsvár társadalmá hamarosan felelős beosztással ruházta fel: 1867 augusztusában, a város ügynevezett „alkotmányos” újjászervezésekor, először városi képviselővé, majd polgármesterré

választották. Csak néhány hónapig állt azonban szülővárosa élén. A tevékeny Szentkirályi nem sokáig bírta a politikai pártharcokat és betegsége miatt végül 1868. július 8-án lemondott tisztségéről.

Tétlenségről azonban szó sem lehetett, még ha beteg is volt, tudásával rendelkezésre állt. A földművelésügyi, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által 1869 tavaszán a magyar bányajog megállapítására és a bányatörvény tervezetének kidolgozására létrehozott bizottság több ülésén is részt vett, és azokon elvi, módosító indítványokat tett. Néhány hónappal később pedig a pénzügyminiszter a kolozsvári m. kir. pénzügyigazgatóság *adófelszólamlási* bizottságának tagjává nevezte ki.

Szentkirályi Zsigmond élete 66. évében, 1870. április 16-án hunyt el. Temetésén a házsongárdi temetőben „Kolozsvár minden rendű és állású művelt közönsége nagy számban jelent meg”. Kopott termésköobeliskje ma is áll a temető II. b parcellájában. A temetés utáni hét hétfőjén jelentette be a Magyar Tudományos Akadémia ülésén Arany János főtitkár Szentkirályi Zsigmond levelező tag halálát, és egyúttal felkérte a II. osztályt, hogy emlékbeszédről gondoskodjon. Ennek elhangzására majd hét évet kellett várni; végül Jakab Elek írta meg és olvasta fel 1877. január 29-én az Akadémia épületében. Kolozsvár híres történetírója e pályaképpel méltó emléket állított Szentkirályi Zsigmondnak. Ez a munka a tudós társadalomnak szólt. A széles közvélemény számára Jakab Elek már 1870 júniusában írt egy cikket Szentkirályiról a Pesti Naplóba, majd egy másikat 1871-ben a Vasárnapi Újságba, a bányamérnök-akadémikus arcképével illusztrálva. Emlékét a XX. században a bányásztársadalom feltámasztotta és tovább ápolta. 1954-ben, születésének 150. évfordulóján, Faller Jenő bányamérnök emlékezett meg róla a Bányászati Lapokban. 1972-ben az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület megalakulásának 80. évfordulóján Szentkirályi Zsigmond-emlékérmet alapított, amellyel – az alapszabály szerint – azon tagjait tünteti ki, „akik a bányászat elméleti és gyakorlati fejlesztésében és tudományos szintű művelésében érdemeket szereztek”. A legutóbbi ünnepi megemlékezést, amely nevét újra köbe véste, mint a Házsongárdban nyugvó 34 akadémikus egyikét, 2002. november 23-án, a Magyar Tudomány Napján tartották a Magyar Tudományos Akadémia és az Erdélyi Múzeum Egyesület szervezésében, a luteránus sírkert bejáratánál. Végül pedig tavaly, 2003 decemberében az OMBKE választmánya a 2004-es évet Szentkirályi-emlékévvé nyilvánította.

Szentkirályi Zsigmond, a XIX. századi bányászatunk egyik legnagyobb alakjának jelentőségét Jakab

* Jakab Elek szerint Szentkirályi e cikksorozatát a Kolozsvári Közlöny 1865-ös és 1866-os évfolyamaiban közölte, de a megadott helyen hiába kerestük nem találtuk, sőt az átvizsgált 1862-68 közötti évfolyamok egyikében sem. Jakab valószínűleg emlékezet után írt e jelentős tanulmányról, ami abból is kiténik, hogy csupán egy érdemi mondatban szól annak tartalmáról.

Elek a következőképpen fogalmazta meg akadémiai emlékbeszédében: „a magyar bányászatot, mint eszmét s törekvési célzt Szentkirályi tűzte ki és jelölte meg, az elméletet e fölött gondolkodásra ő vezette, hírlapi és társadalmi nyilvános eszmecegerét az ő művei idézték elő, szóval: az erdélyi magyar bányászatban reformmozgalmat és elevenséget ő teremtett.”

IRODALOM

Csány László kormánybiztos iratai 1848-1849. 2. köt. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. Zalaegerszeg, 1998. 187. p.
Csath Béla: Szentkirályi Zsigmond-emlékérem. In: BKL Kőolaj és Földgáz. 28.(128.) évf. 1995. 8.sz.
Erdélyi Bányász-Kalendárium 1844. szökö évre. 1. évf. Kolozsvár, 1844. Szentkirályi Zsigmond
Erdélyi Híradó. 12. évf. 1839. 4. sz.
Faller Gusztáv: A Selmeci M. K. Bányász- és Erdészakadémia évszázados fennállásának emlékkönyve. 1770-1870 Selmec, 1871. 138.
Faller Jenő: Megemlékezés Szentkirályi Zsigmond születésének 150. évfordulójára alkalmából. In: BKL. Bányászati Lapok. 9.(87.) évf. 1954. 11. sz.
Gaál György: Akadémikusok a Házsongárdban. In: Szabadság. 14. évf. 2002. 272. sz. 3.
Jakab Elek: Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond levelező

tag fölött. In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből. 4. köt. Szerk. Fraknói Vilmos. Bp., 1878. 8.
Jakab Elek: Két erdélyi bányász. II. Szentkirályi Zsigmond. In: Vasárnapi Ujság. 18. évf. 1871. 34. sz.
Jakab Elek: Szentkirályi Zsigmond és bányászati irodalmunk. In: Pesti Napló. 21. évf. 1870. 143. sz.
F. Kiss Erzsébet: Az 1848-1849-es magyar minisztériumok. Bp., 1987.
Kolozsvári Egyetemi Könyvtár Kéziratosztálya. Ms 3174 Debreczeni Márton bányászati iratai. Bányászati műszótár (94 folio). (A Szentkirályi-féle szógyűjteményt már Jakab Elek is eredménytelenül kereste, az valószínűleg elveszett. Mindenesetre Debreczeni rubrikás szótárszerkesztésének köszönhetően mégis fennmaradtak a Szentkirályi Zsigmond által gyűjtött korabeli bányászati szakszavak.)
Kolozsvári Közlöny. 12. évf. 1867.
Magyar Országos Levéltár (MOL) H27 Pénzügyminisztérium. Bányászati Osztály. 1.d. 119/B.O.I.
MOL H22 Pm. Duschek Ferenc iratai. III. 48.
MOL F250 Debreczeni Márton miniszteri biztos iratai 1. cs. 33. 4876/p.ü. sz. rendelet
Magyar Tudományok Akadémia Kézirattára
Gróf Széchenyi István: Hitel. Pest, 1830.
Komjátszegi Szentkirályi Zsigmond: Az erdélyi bányászat ismertetése nemzet-gazdasági, köz- és magánjogi tekintetben. Kolozsvár, 1841.

Átalakulások az Anyag- és Kohómérnöki Karon

Dr. Kaptay György dékának az OMBKE 93. Küldöttgyűlésén elhangzott tájékoztatója

Jó szerencsét bányásznak, kohásznak! Üdv az erdészeknek! Pénzt a gazdaságoknak! Sok-sok pénzt a közgazdász rektoroknak! Elsősorban kohász testvéreimhez szeretnék szólni, és szeretném röviden ismertetni azokat a szervezeti változásokat, amelyeket a Kari Tanács e héten jóváhagyott, és amelyet az Egyetemi Tanács – gondolom – jóvá fog hagyni két héten belül.

Mielőtt az ember házat épít, és különösen mielőtt szétszedi a régi házat és ugyanazokból a téglákból építi az új házat, tervet kell készítenie. Márciusban, több hónapos előkészítés után, küldetés-nyilatkozatot fogadtunk el, amiből néhány sort felolvassuk: „Az Anyag- és Kohómérnöki Kar küldetése a műszaki anyagok, elsősorban a fémek és ötvözetek, másodsorban a kerámiák és szilikátok, harmadsorban a polimerek és műanyagok előállításához szükséges anyagok szerkezetével, tulajdonságaival, viselkedésével foglalkozó alaptudományok, illetve erre

építve, ezen anyagok gyártási és feldolgozási technológiájával foglalkozó alkalmazott tudományok művelése, a meglévő tudás összegyűjtése, rendszerezése, gyarapítása, alkalmazása és továbbadása egyrészt hallgatóinknak, másrészt a hazai és nemzetközi tudományos technológiai közösségnek.”

A Kar a selmeci Bányászati és Kohászati Akadémia utódjának tekinti magát, és mint ilyen, büszke arra, hogy alapító professzorai az európai mérnökképzés megalapítói voltak. A selmeci professzorok örökösiként a kar minden oktatója törekszik arra, hogy a fent meghatározott területeken a mindenkor világszínvonal közelében lévő, azt állandóan továbbfejlesztő oktatási, kutatási és publikációs tevékenységet folytasson.

Ezekből a célokból az következik, hogy az Anyag- és Kohómérnöki Karonak szüksége van egy Fémtechnológiai Tanszékre, egy Polimer-technológiai Tanszékre, egy Kerámia Tanszékre. Szüksége van e mel-